

БОДЛОГЫН СУДАЛГАА ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН АСУУДЛУУД*Ч. Базар (Ph.D), Д. Ариунаа (MSc)*

Бодлогын судалгааны онолын тухайд: Үйл ажиллагааны чиглэлийн хувьд төрийн бодлого нь цорын ганц шийдвэр, үйлдэл буюу хариу үйлдэл биш, харин сайтар боловсрогдсон арга барил, стратеги юм. Боловсруулсан бодлого нь асуудлын мөн чанар, түүний цаана байгаа учир шалтгааныг гол төлөв тусгадаг гэж үзвэл бодлогын шинжлэх ухаан нь тэрхүү сайтар боловсруулсан арга барил, стратегийн үндэс нь болно. Чухамдаа уламжлалт улс төрийн ухаанаас гадна төр, засгийн байгууллагууд яг юу хийдэг талаар судалж авч үзэх гэсэн ойлголтын үндсэн дээр дэлхийн II дайны сүүлчээс бодлогын шинжлэх ухаан гарч ирсэн түүхтэй ажээ. Бодлогын шинжлэх ухаан нь олон салбарыг хамардаг гэсэн ухагдахууныг багтаадаг ба бусад шинжлэх ухааны салбарт хийгдсэн судалгаа болон арга зүй дээр тулгуурлан хөгжиж иржээ. Бодлогын шинжлэх ухаан нийгэмд бодитойгоор оршин буй тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхэд анхаардаг ерөнхий зарчим, түүний хүрээнд олон сонголт хийх үнэлэмжид тулгуурладаг гэдэг нь хөгжлийнх нь явцад тогтож буй ерөнхий хандлага юм.

Төв болон Зүүн Европын орнуудын бодлогын зөвлөх, судлаачдын үзэж байгаагаар бодлогын шинжлэх ухаан нь хөгжлийн явцдаа хоёр өөр чиглэлд хуваагдсан бөгөөд нэг дэх нь тодорхой бодлогын асуудлаар анхдагч судалгаа явуулах замаар бодлого боловсруулах үйл явцыг ойлгож мэдээлэхийг зорьдог бодлого судлал, хоёр дахь нь төрийн байгууллагуудад зориулан бодлого боловсруулах замаар бодлогын үр дүнд нөлөөлөхийг эрмэлзсэн, илүү улс төржсөн шинж бүхий бодлогын шинжилгээ ажээ. Бодлогын шинжлэх ухаан нь бодит асуудлыг авч үздэгээрээ хүмүүст тодорхой мэдлэг олгохыг чухалчилдаг суурь ухаанаас ялгаатай. Тухайлбал, тухайн нийгэмд тулгамдсан асуудал болж буй ажилгүйдлийн шалтгаан, хэлбэрүүдэд шинжилгээ хийх нь хангалтгүй бөгөөд харин бодлого судлал нь ажилгүйдэл нийгмийн шийдвэрлэх ёстой зайлшгүй асуудал гэдгийг бодлого гаргагчдад ойлгуулахын тулд хэрхэн шийдвэрлэх арга замыг зөвлөмж болгох замаар бодит амьдралд хэрэгжихүйц, өргөн цар хүрээтэй үр дүнг эрж хайхад чиглэдэг.

Практик ач холбогдол бүхий үр дүнг эрж хайхдаа оршин буй бүх өгөгдөлд гүнзгий, өргөн хүрээг хамарсан шинжилгээ хийхээс гадна нэгэнт нийгмийн шинж чанартай асуудлыг авч үзэж байгаа учраас түүнийг шийдэхэд хамгийн сайн үр дүн өгөхүйц үнэлэмжид тулгуурласан зарим дүгнэлтийг хийж, үнэлэмжид тулгуурласан зөвлөмж үндэслэгээ гаргадаг нь бодлогын судалгааны онцлог юм. Питер Д.Леоны үзсэнээр “Бодлогын судалгаа нь урт түүхтэй ч туулсан зам нь богино юм. Өөрөөр хэлбэл, төрийн бодлого нь өнгөрсөн мянганд олон тооны судалгаанд хамааралтай байсан хэдий ч цэгцтэй судалгаа нь цөөхөн жилээр хэмжигддэг” гэсэн байдаг.

Бодлогын судалгааны зорилт нь бодлогын мөн чанарыг судлах, улс төрийн бодлого, чиглэлийн өнгөрсөн ба өнөөгийн үр дүнг цаг хугацааны хувьд харьцуулан шинжлэх, тэрхүү үр дүн нь тухай бодлогын тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд ямар ач холбогдолтой болохыг үнэлэх, хэрэгжүүлж болохуйц бодлогын шинэ хувилбарууд гаргаж тэдгээрийн болзошгүй үр дүнг тооцох, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх арга зам бүхий зөвлөмж гаргахад оршино.

Бодлогын судалгаа нь шуурхай, шинэлэг, тухайн цаг үеийн бодлогын тулгамдсан асуудалд хариу өгөхүйц, хэрэгжихүйц уян хатан, тухайн нөхцөл байдалд зохицох чадвартай, тоон мэдээллийг чанарын шинжилгээний дүгнэлттэй хосолсон, цаг хугацаа, зохион байгуулалт, санхүүгийн зардлыг хэмнэсэн байх зарчмыг агуулдаг. Гарах эцсийн бүтээгдхүүн нь санал, зөвлөмж юм.

Бодлогын судалгааны арга зүйн тухайд: Судалж буй асуудлын тодорхойлолт, бодлогын хувилбаруудыг гаргах буюу бодлогоо томъёолохоос эхлээд “сайн” гэж үзсэн бодлогын сонголтыг хийх, бодлогын хэрэгжилтийг төлөвлөх, түүний хэрэгжилт ба хяналт, үнэлгээ зэрэг нь цогцоороо бодлогын судалгааны арга зүй юм. Эдгээрийг бүхэлд нь бодлогын орчин ч гэж нэрлэдэг. Бодлогын орчны бүх шат нь нэг нэгнээсээ хамааралтай, харилцан үйлчлэх шинжтэй байдаг. Бодлогын үр нөлөө бүхий ихэнх судалгаа, шинжилгээ нь багаар хийгддэг бөгөөд судалгааны туршид бодлогын орчны үе шат бүрд янз бүрийн сонирхогч талуудыг ямар нэгэн байдлаар оролцуулдахад чиглэдэг. Ингэснээрээ судалгаа нь нэг талыг барих бус олон эх сурвалжид тулгуурлан, дэвшүүлэх, санал болгох хувилбар нь олон талтай болж, улмаар сайн сонголт хийхэд нөлөөлдөг ажээ. УИХ-ын Тамгын газрын дэргэдэх Судалгаа шинжилгээ, олон нийттэй харилцах төвийн судлаачид асуудлаа тодорхойлох үе шатанд бодлогын судлаачидтай санал солилцох, зорилтот бүлгийн хүмүүстэй хамтран илүү үр ашигтай бодлогын хувилбар, сонголтыг гаргаж ирэх, түүнийгээ УИХ, Засгийн газар, төрийн байгууллагын төлөөлөгчид танилцуулж, санал бодлыг сонссоны үндсэн дээр хэрэгжиж болохуйц зөвлөмж гаргах арга зүйд тулгуурлан ажиллаж байна.

Бодлого боловсруулах шаардлага нь тухайн нийгмийн амьдрал дундаас урган гардаг, үйл явцын эхлэлийг тухайн нийгэмд байгаа тодорхой бүлэг хүмүүс тавьж, асуудлыг дэвшүүлдэг гэдгийг судлаачид хүлээн зөвшөөрөх учиртай юм. Өөрөөр хэлбэл, судлаачид тулгамдсан асуудлыг дэвшүүлэн гаргаж тавихдаа, “Энэ нь даруй шийдвэрлэх шаардлагатай бодит асуудал юм” гэдгийг маш үндэслэлтэй гаргахын тулд тухайн асуудлын учир шалтгаан, үр дагавар, цар хэмжээг нарийвчлан харуулж, үнэн зөв үндэслэлээ, өргөн хүрээ бүхий баталгаа гаргахын сацуу түүнийгээ шийдвэр гаргагчдын анхаарлын төвд аваачих хэрэгтэй болно. Эндээс бодлогын хувилбарууд урган гарах бөгөөд зөв хувилбарыг дэвшүүлэхийн тулд гүйцэтгэх байгууллага одоо юу хийж байна, хэрэгжилт, үр нөлөө нь ямар түвшинд байна, ямар хувилбаруудыг бусад хүн санал болгож байна гэдгийг анхаарч, харилцан адилгүй янз бүрийн хувилбар дэвшүүлэхийг зорих нь бодлогын судлаачдын гол баримтлах зарчим юм. Бодлогын судалгааны нэг хэсэг болох дүгнэлт, зөвлөмж нь бодлогын баримт бичгийн хувьд шийдвэр гаргах хэрэгсэл болдог. Дээр дурьдсан нийгмийн тулгамдсан асуудал болох ажилгүйдлийг багасгах бодлого явуулахын тулд энэхүү шинэчлэх бодлогодоо чухам юу, юуг анхаарч ажиллахыг энэ хэсэгт багтааснаар бодлогын судалгаа нь цогц баримт бичиг болно.

Монгол улсын хувьд бодлогын шинжлэх ухаан нь мөн л шинэхэн салбар бөгөөд Монгол дахь “Нээлттэй нийгэм Хүрээлэн”-гээс бодлогын судалгааг хөгжүүлэхэд ихэд анхаарч жил бүр нийгэмд тулгамдсан асуудлаар бодлогын судалгаа хийх тэтгэлэгт хөтөлбөрийг судлаач, мэргэжилтнүүдийн дунд хэрэгжүүлэн, бодлогын судлаачдыг бэлтгэж байна. “Нээлттэй нийгэм хүрээлэн”-гийн энэхүү үйл ажиллагааны зорилго нь төрийн бодлогыг хэрэгжихүйц зөв үндэслэлтэй гаргахын төлөө бөгөөд манай төвийн судлаач, шинжээчид ч тус төвийн хөтөлбөрт оролцон бодлогын судалгааны арга зүйгээр мэргэшиж байна.

Энэ бүхнийг эргэн дүгнэхэд, товчхондоо бодлогын судалгааны (шинжилгээний) судлах зүйл нь төрийн бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх үйл явц гэж ойлгож болно. А. Вилдавски “Бодлогын судалгаа нь тухайн цаг үеийн улс төрийн үйл явцад оролцогчдын (бодлого боловсруулж, шийдвэр гаргагчдын) өмнө тулгамдаж буй бодлогын асуудлыг шийдвэрлэх арга хэрэгсэл мөн” гэсэн бол Д.Веймэр, А.Вайнин нар “Бодлогын судалгаа нь нийгмийн үнэт зүйлсийг илэрхийлсэн улс төрийн шийдвэр гаргах талаархи захиалагчдад хандсан зөвлөмж” гэж үзжээ.

